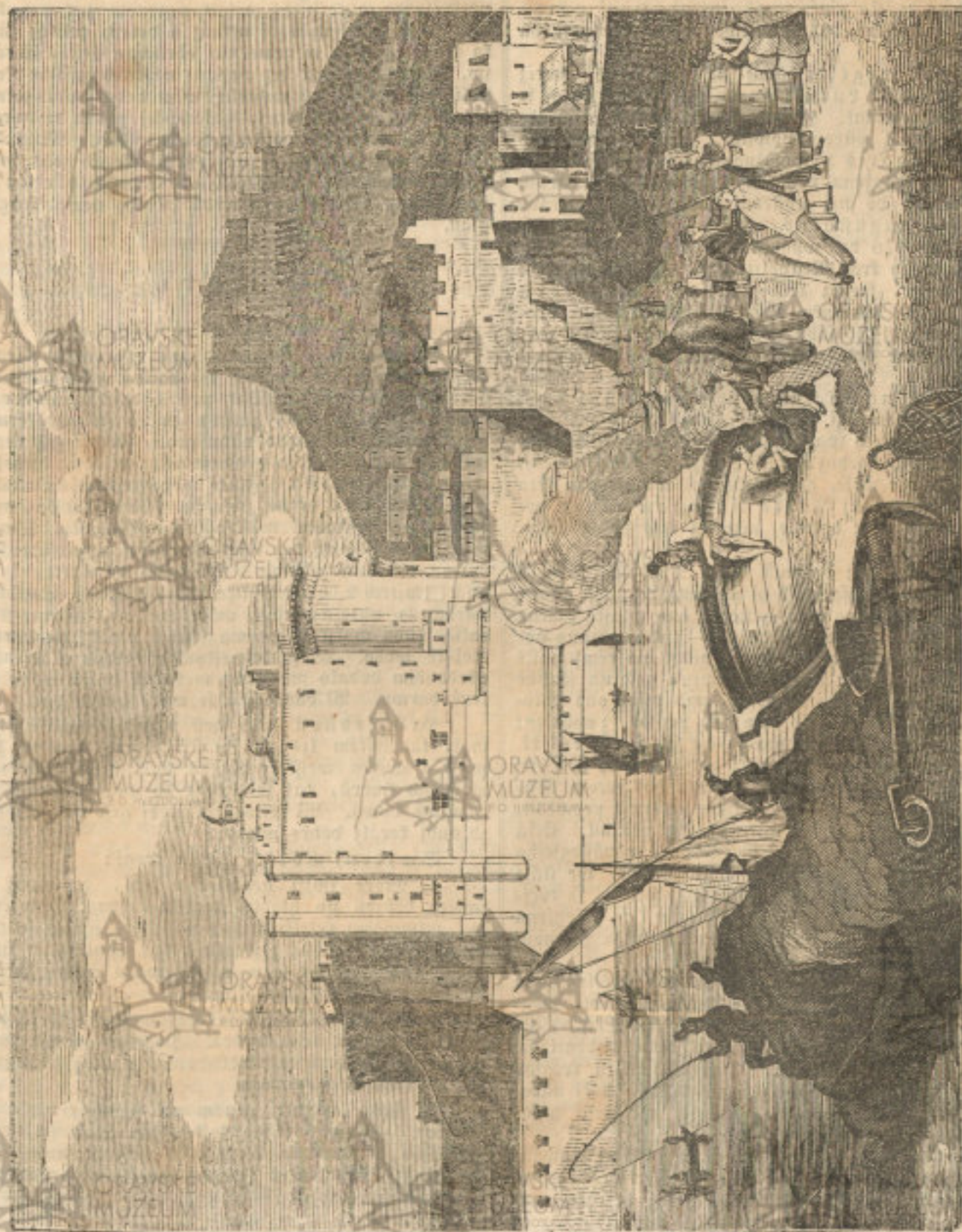

nehylaciněgšj spis obrázkowj k rozšíření užitečných známostj
pro Čechy, Moravaný a Slováky.

Číslo 28

Bechāgi fāidan sebetu.

1854

Zámek sv. Elma u Neapole.

Hlavní město království neapolského třemi pevnostmi opatřeno jest, kterýchžto gména jsou: zámek wegčitý (castello d' novo), zámek nový (castello nuovo) a zámek svatého Elma. S tímto gestě přičísti dlužno tak nazvanou věži Karminskou, malou tvrzku, ležící na břehu mořském blížě hory Karmel řečené.

První dvě tvrze vystaveny jsou přičinami bránní města ze strany moře proti antickým nepřítelům, gesto naproti tomu určenj pevnosti sv. Elma zdá se býti docela jiné, t. aby jí nepokogne a krobrogům nakloněné obyvatelstvo města Neapole na uzdě se drželo.

Zámek wegčitý stojí na tom místě, kterej někdy selstý dům Luculla zangmal, nacházející se tehdy na pevnině. Zemětřesením se kus země odtrhnul, z čehož ostrov povstal, již od Plinia pod gménem Megaris připomínaný. V potomním času byla zde založena pevnost, gmenovaná castrum Lucullorum, do níž poslední římský císař, mladý Romulus Augustulus, od Dokařara krále Herulův léta 476 do vyhnanství poslán byl. Wiljm I., druhý král Neapolitanský, dal zde l. 1154 zdelati zámek, kterej léta 1221 od císaře Bedřicha II. dobře upewněn byl. Pevnostta tato prostředem náspu 230 sáhů zdělá s městem spojená jest, gméno pak své obdržela od wegčité podoby stálí, na němž leží.

Zámek nový, někdy sješlo mocnářů a tudýž mnohem auprawněgi stavený, nežli se to při obýčejných pevnostech ipatřuje, leží u břehu mořského, naproti přístavu, kgehož obraně slauží. Hlavní stavenj, galož i vysoké věže, se obličugíci, wyzdviženo léta 1282 za panování Karla Andegawského, podle vzoru patřící baštille, několikrát sery drže dohotoveno.

Neohlavněgi pevnost města Neapole, gegožto wyobrazenj w dnešním listu podáváme, jest zámek sv. Elma čili Erafma — neboť ono vlastě gméno zkráceno jest z tohoto posledního — tak nazwaný podle kaple toho svatého, kteráž někdy na témž místě se nalezala. Sama tvrz vystavena jest na skalíně na severozápadní straně města, nad níž ona dokonale horuge. Před časý tam jen prostá, z poručení kníjat normanských vystavená věže stála. Karel II. věst tuto gménit w pevnůstku, gegož hradeb l. 1518 znamenitě byly rozmnoženy. Neblatko potom Karel V. místo to w pravidelnou pevnost přeměnil, kterej Filip V. gestě wjee hradeb přičinil. Celá pevnost záleží tu dobu ze štětihranu, obnášegíciho asi 100 sáhů we průměru, a vysokými, we stálí zdelanými zdmi, přístopy i podfopy okolo ní se točíjícími opatřeno. U prostřed ní nalezá se zbrojirna s hoganu zářobau se štětibě, galož i pořádku pevnosti této obýčegně na počet silná býwá.

Jebyž Francouzové léta 1796 pod náčelnictwím generála Schampagneta do Neapole wtrhli, wegsto neapolské uctawlo do pevnosti sv. Elma, ale wšak neblatko potom přinuceno bylo poddati se. Pozděgi zbrogíř kardinal Ruffo sedláky fraginy Abruské a Kalabrie proti Francouzům, kterj nápodobně do zámku tohoto se zawřeli, nic méně wšak naposledy předece přemoženi byli.

W sousedství zámku sv. Elma stojí býwaly karthauziánský klášter sv. Martina, tu dobu od wegčitských invalidů obýlený, gegož položen nad

níjn rozlehlé gest. Dle pozorowatele blandi odramtů po celém městě Neapoli, po welikém přístawu, krásných pahorcích u Posilippu a Capo di Monte, a po aurodné rowině až do Caserty, kteráž nenepřipadně „stasinu“ nazýwána býwá. Nebaleko odtud pnan se wzhůru lauřej wcholy sopky Vesuwu, a blížě obruby přístawu rozproštragi se swetanci města a wesnice: sw. Jan, Portici, Resina, Torre del Greco i Annunziata. Vysoké hory a čarowatelni ostrowy Ischia, Procida i Capri kladať meze prostornému obzoru, a wěru gest čeho zavideti starým woginům tohoto gegich přefrásného autocíste, acoli negenom mjr a polog tam se wšidil, nýbrž i nesnáž a bolest, gelikoz částta klášteru toho w nemocnici obrácena jest. Chrámy sw. Martina gest bez odporu nepřefrásněgi w Neapoli, chowagíci we wnitrku swém bohatstwj, wkuš, wznesenost a welikolepj, gafowýchž žijbka w kterém gméně kostele w Neapolstu pospola wideti. Místrowská byla malby stwj se na wšech stěnách gego, mezi nimiž obrazy sw. apostolů od Spagnoletta a sw. Panny Marie od Guida Reny newytčegígi jsou.

D m o ř i .

1. Mořská woda.

Barwa mořské wody gest modravě zelená. Gestli more mělté, působí též barwa gego pády na barwu gego wody. Tak wý obdrželo červené more (t. g. arabstý záliw) gméno své od červeného korálj, krogíciho pádu gego, acoli již nepowědomo gest, odludje pogmenowaný bílého, černého, zeleného more posla. Žluté more zježlantlo od kalu, gegž žlutá řeka w ně přináší. Grönlandské more obdržuge nesejslými mětkessi (molluscula, Weichtier, živočichové bez kosti wnitřnj a zemnitřnj) barwu ostrowě zelenau. Scóredy wywocel, že se na 2 □ mílech 23 billionů slznatých živočichů (Salmthierchen) nalezá, nimiž more ozelená. Z množství rafu, pádu mořskau zangmagíci, působí na barwu mořské wody. Mezi kanarstým ostrowm a zeleným předhořm dobalo množství mořských bylín wobě zelené barwy. W bauri zdá se more bílým býti.

Práhlednost gegi gest namnoze weliká. W moři karabstém lze na 90 stř. zhlauj spátrati žetwy, a wábec weštere žiti a byti nesejslých řed mořských tvorů, tak že pohled do more newwos zangmarý býwá. W červeném moři gest na 120 stř. zhlauj korálj dobře wideti.

Swjcenj mořské známe troji:

1. More swjti nejbližě u lodj, za nimiž se swětlé brázdy po hladině mořské táhnau. Swjcenj to, mluwnému (elektrickému) podobné, stává se třením o wodu korálů, z wntu hoguě opatřených swetlau a kowp. Tak se n. p. též woda močím mrtlá na červenými gíframi stwj.

2. Hladká placha (hladina) more swjti za býwětří a za welikého wobra. Pravdě newpodobněgi způsobugi to knigíci živočichové, z nichž se swjti fosfor (kostj) wywuge.

3. More neswjti genom na swrdu, ale i we hlaube. Stáváť se to leskawými aneb swjtcími živočichy, gako n. p. bliznoslky (Leuchturm, pyrozoma), trapeznatci (piusa maritima), Renozb, slimegíse (meduzy).

Voda mořská gest těžší, nežli dešťová. Gestli jeden stromec loskový dešťové vody 65 liber žtží, wáží teletěz vody mořské 72 liber. Protož gest lehčí plavba na moři než po řekách, a loď na řece ge hlaub we wodě, než na moři. Z toho dále wyswítá, že loďm pomorským těžší náklad wěsti lze, než loďm po řekách plugicjm.

Voda mořská gest hořko-slatá, nehodí se tedy ku pití a působí dáwnj. Mimo sůl (solan sodio-wy, salzaures Natrum) obahuge w sobě gestte solan a stran hořčičow (salz- und schwefelsaure Bittererde) a stran wápnicity (schwefelsaurer Kalk). Wnožstwj soli w nj býwá rozličné; obnášjí n. p. na pobřeží norwežském $\frac{1}{10}$ až i $\frac{1}{2}$ celé tjže wodnj, islandském $\frac{1}{12}$ — $\frac{1}{10}$ melitiském (maltském) $\frac{1}{27}$ na západním břehu francauzském $\frac{1}{3}$, t. g. 1 libra wody má w sobě 1 lot soli,

w botnickém zálivu $\frac{1}{30}$ až i $\frac{1}{20}$.

Čím wíce soli we wodě obiaženo gest, tím těžší gest, a tedy tím těžší koráby snášjí.

Sůl ta we wodě mořské rozpustěná, nechraňjí nikoli před hnitím. Po 13tidemjím bezwětrj zasmrádo gíž širé moře; mořská voda, na ostrow Sumatru wystauplá, hnla gíž dne čtrnáctého a nastožila powětrj tak, že Hollanďané tam přebýwagjci pomřeli.

Mořská voda do mělych gam wedená, rozutíá se w páry, jstlawugje po sobě blacenau (krystalizowau), rozmanité formy s krásně lesnaučím se rovnými stranami a hranami magjci) sůl, kteráž se pal mořská nazýwá. Nejwíce takowé soli pripravuge se w Norwegách, Blassích, Portugalu, gížných Francauzjch a g. Angličan Irwing obdržel 4000 liber šterlinků (aš 36,000 zl. štr.), že wynasfel způsob, gímžto lze na korábích při nepwětršim štetěnj páliwa z mořské wody přelapowánjm (distillowánjm) pítanau, sladšau wodu obdržeti.

Teplota (temperatura) moře srownáwá se s teplotau powětří. We prostřednjm pásu země gest skoro wždycky stejná teplota; ani rozličná počasj, ani střídání dne s nocj gí neměnj; wýš i dolegi, t. g. dál ku půlnoci (seweru) a polednjmu (gihu) býwá méně stálá. Wedle p. Perona přirůsta žimj we hlaubce. Na 1209' žhlaubj našel Forster wodu gíž jen z polowice tak teplau (na powrchu totiž 23°, w té hlaubce 11° Reaumurowa teploměra). To samé došwědčuge ruššj wplawitel země Kozebue. Wpročnj počasj působí wlaube gen na 300' žhlaubj; teplotu wody mořské gestte dolegi nalezagjci se neměnj ani žima ani teple wíce.

Čím wíce soli w moři obiaženo gest, čím wíce se pohybuge a čím dále od pewné země se nalezá, tím tjže mřzne. We průměru zmřzne gíž při — 1,8° teploměru Reaumurowa.

W baštickém čili sewerném moři zamřznau obyčegně od Prošince až do Dubna wěškeré přjstawj, aužiny atd. Roku 1333, galsž i několikráte gindj, možné bylo z Říseu po ledu do Prus a Dánska doštati se. Neoptosemow, wábece Althridata Eupatora, žwítěžil w gežděj pátce, šwedně na ledu černého moře. Roku 860 a 1234 po n. Krísta dogíždělo se na lonjch i wozjch z ionšého přes adriatské (gaderšké) moře do Benátek.

Slawný plawitel angličj Cook našel k seweru (půlnoci) ledy, táhnaučj se z Afie až k Americce. Gšau to ledy točnowé, t. g. nalezagjci se u točen (poli) čili obau spleštlých, nepwětršj žimj tr-

pjecz lončj země faule. Led slawowodnj gest běla-wj aneb nášedj, ačoli se zeleným býti ždá, hledj-meli strže něg. Rechámeli solnárnu wodu w něgafé nádobe zmřznau, nalezname že led sladšj, žbytel wody nezmržle ale tím solnatějšj gest. Ledy sladkowodnj, řekami do moře wožené, gšau přjzračnějšj, než ledy mořské. Mořšj led gest aš o desetinu lehčí než woda mořská, pročž též nad wodauplyne.

Na moři spátěnj se nesmřně žpaustj ledu, něšteré magj na několik set míš ždělí a žštrj. Žaupně wrchy ledowé nalezagj se. Angličan Parry widěl pod 70° sewernj šštrj horu talowau, 360 štr. žwýšj, 10,000 štr. žštrj a 12,000 štr. ždělj magjci. Wypočítatě, že 48,000,000,000 šok. štr. obahuge, a půl třetjho billionu liber wáží.

Reze, gež ledy tyto dosahugi, negšau pewně určené; ždá se wšak, že se rof od rofu dále k gihu (polednjmu) šštrj. K wýchodnjmu pobřeží grönlandškému, šterěž přj až do 1štého stoletj 190 wěšic a 2 kláššterj mělo, nelze ted pro samj led doštati se. Ž tomto postupowánj ledu šwědčj též něšdegj patřně wždelánj na ostrowu Islandu a dobre dáwnj se wšna w Angličanech za dáwnějšjch wěků, což obě ššl-njm rozmáhánjm se ledu a spolu tedy i žimj na žmar přjšlo.

2. Plocha mořská.

Hladina, t. g. plochy, hladj šwřšek mořšj, není u wšech mořj stejně žwýšěná, bytby i spolu spogena byla. Hladina sewerného moře stogj o 8 ššewšic njž než baštické moře, naopal ale u Leydenu wýš, než zálw harlemšj. Atlantické moře stogj u okřj-dj panamšého o 21 ššewšic wýšse, než tiché moře. Hladina moře chwalenského (kaspického) nalezá se o 300 štr. njž, nežli ona černého moře. U welmi přj-štrjch břehů býwá moře welmi hluboké, u ploštych naopal mělké.

(Dokončeni.)

Kaštanowj strom.

Ž nejštaršjím a k nepohromnějšjím štrómám we šwěte náležj tak nazwanj Castagno de' cento cavalli, kaštan što rytjřů na Aetně. Lid wyprawuge o tomto štrómu takto: „Johanna, králowna z Ara-žonie, cestugje ze Španiel do Neapole, wystaupila w Siciliu na pewnau žemj z té přjčiny, aby se mohla podjwati na Aetnu; ta gí přepadla nagednau baurě a natřila gí, ukrýti se še swym šlo rytjřj w dutině še-hoto kaštanu.“ — Ačoli se tato powěš za žiwau pra-wdu wjziti nemáže, předce se nj aspoň poněkud tento ohro-mnj šmen představiti máže. Na prwnj pohlednjtj by se ždalo, že pozůstáwá z pěti welikých a dwau ma-lých šmenů; poněwadž se ale šára a wětwe gen žwen-ku na těchto šmenjch nalezagj, pozná se snadně, že to něšdy gedinjš genom šmen byl, šterj se wšokým ššá-tjm tak mnohonášobně roztržal. Rewtlaštj z těchto šmenů má 30 a wšech 3 dohromady 163 štr. w obgetj. Ššstjui ge tento štróm bohatě oděn a nese množšwj ma-lých kaštanů. Dutina ge důkazem wšokého geho ššá-řj. Dwa wozy by mohly prostředkem pohodlně wedle sebe geti. W nj ge nynj domecel wystařen, we šte-rém dohlžitelé bydlj, a také kaštany šbjragj. Školnj obywatelé ugíštugi, že tento kaštan gest nejštaršj meži wšsemi štrómy we šwěte. Ač pal s gíštótu žčj se nemáže, šok šet gíž ššár gest, předce se tomu máže za prawdu dáti, že gíž několik tisíc roků přečkal.

Hlavní chrám města Freiburgu v Badenském.

V prerozkosném okolí, u pobřeží gmenovaného Černošesim (Schwarzwald), blíž do 3600 števceň vyhlíží vyvinagického se chlumu gebo, prozvaného Foukla hlawa, na řece Freibane leží nejveliké město Freiburg s 15,000 obyvateli, někdy tvrdá pevnost, která ale Francouzové zrušili, hrady její rozmetali. Okolí města přináleží k nejkrásnějšímu v celých Němcích: zgebné zagiště strany rozprostírá se autodná rovina, vydávající v hognosti wšelaké plodiny teplejšího podnebí, z níž pak strany vystupují znamenité hory s dolinami svými, ozdobené mnohonásobně zlatostvaucemi hrozny, a vnitř pak naplněné bohatstvím ková a giny, jeťsoj přirody, lákající neunavené zřídavost stran-

matele. Hornatá místa frage toho epřiwagi dřívím a dobytlem, rowiny winem a obilím i lnem. Hornicwi zde zvláště kvete; dobývá se gum stibro, olowo a železo: mimo to i známé dřevěné hobiny zde u velikém počtu se hotují, a odtud do celé Evropy anobř až do Ameriky wyvážejí.

Město Freiburg půwod a volatel swáz wzalo od horníků, kteříž přejínau blížých rudních dolů sobě zde přibýti zdelali. Tak powstala v prodlenj času znamenitá lidnatá wesnice, kteráž lujze Berthold Záhrinský, léta 1118 (dle giny 1112) městskými právy a wřadami nadal. Po wymření lujzejcího tohoto rodu dostalo se město hrabatům z Hochberku, kteříž ge, spolu s giny státky, léta 1367